

رُخسانه اختر وانی،
پژوهشگر فارسی، شعبه فارسی،
دانشگاه کشمیر، سری نگر۔

مُلاً احمد صبور کاشمیری و مشخصات نسخه دستور السالکین او

زبان و ادبیات فارسی در عهد مغولان (۹۹۴-۱۱۶۶ هـ-ق) رشد و
ترویجی که نمود نمی توانیم فراموش کنیم زیرا شاعران فارسی گویی
کشمیر در این عهد به علت آثار خودشان در سراسر جهان معروف شدند۔
در عهد مغولان کتاب ها راجع به تاریخ تا حدّ زیاد به وجود آمد۔ تاریخ
کشمیر (۱۰۲۸ هـ-ق) از حیدر ملک چادوره، واقعات کشمیر (۱۱۴۷ هـ-ق) از
خواجه محمد اعظم دیده مری، نامه کشمیر از عبد الوهاب شایق، تاریخ کشمیر
از ناراین کول عاجز، بهارستان شاهی (۱۰۴۳ هـ-ق) (مصنف نامعلوم) و نودر
الاخبار از رفیع الدین احمد (۱۱۳۶ هـ-ق) معروف ترین تاریخ هستند که در
این دوره به وجود آمدند۔

در جریان حکومت شاهجهانی (۱۰۳۹-۱۰۶۸ هـ-ق) و اورنگ
زیب (۱۰۶۸-۱۱۱۹ هـ-ق) بادشاهان مغولان گورکانی هند یک مورخ بزرگ
به نام مُلاً احمد ابن الصبور کشمیر معروف است۔ او در کشمیر زندگی می کرد
و کتاب تاریخ به نام "خوارق السالکین" را در سال ۱۱۰۸ هـ-ق تألیف نمود،
که به نام تاریخ هادی نیز شهرت دارد۔

از خاک این سرزمین زرخیز از عالمان، شاعران نویسندگان در قرن
یازدهم هجری یک بچه ای پیدا کرد که بعداً به نام مُلاً احمد کشمیری
معروف شد۔ اسم

وی احمد بوده و اسم پدرش عبد الصبور بوده است. از اسمش پیدا
ست که ملا احمد، کشمیری نژاد بوده و از مطالعه تاریخ احمد صبور این
نقطه هم روشن می شود که وی در شهر سریناگر محله زینه کدل می
زیست. درباره زندگی و آثار وی اطلاعاتی زیادی در کتابهای تاریخ و
تذکره ها نه آمده است فقط در کتاب "خوارق السالکین" مؤلف در باره
زندگی خودش چند نقطه ها را اظهار کرده است.

چون اشاره رفت که معروف ترین شاهکار احمد صبور "خوارق
السالکین" که به نام "تاریخ هادی" نیز معروف است. تذکره ای است
چون از ترقیمه این کتاب بر می آید که این کتاب در سال
۱۱۰۸ هـ. ق. برابر با ۱۶۹۸ م. تألیف شده است. خوارق السالکین که در
زبان فارسی نوشته شده است، موضوع این تذکره و تاریخ است. در این
کتاب شرح پیش آمده های تاریخی، مذهبی و اجتماعی از آغاز وارد
اسلام به کشمیر یعنی از حضرت باب بلبل شاه کشمیری تا زمان مؤلف رخ
داده است. علاوه بر این شاعران، اولیاء و مشایخ که بیش از عهد مصنف و
در عهد وی ذکر احوال و آثار شرح و تذکر داده شده در کشمیر زندگی
می کردند با نمونه اشعارشان داده شده است.

احمد صبور کشمیری با اولیاء، مشایخ و بزرگان دین انس و
محبت زیادی داشت. به همین علت در این تاریخ تذکره ی
شاعران، اولیاء و مشایخ به شرح بسیط یافته می شود و خودش در این
کتاب نوشته است که مقصود من از نوشتن این کتاب این بود که:

"اسم بعضی از عرفاً و سادات و شعرا و فضلا و ارباب ریاضات که از
روی تصانیف سلف معلام به تفصیل ذکر آنها بانعرام رسید. باقی هزاران
هزار عرفا و سادات در این دیار آمده باطراف و نواحی ساکن شدند اسم
آنها معلوم نگشت چون قصد این فقیر ذکر مقامات اولیای کشمیر است
تبرکاً دتیمناً اول ذکر سادات کرد و الجال در ذکر مقامات بزرگان نامدار

این دیار حتی المقدر کوشش خواهد نمود“ - ۱ -
در خوارق السالکین نه فقط در باره اولیاء سلسله سهروردیه بلکه
سلسله شطاریه، چشتیه، نقشبندیه و قادریه ذکر شده است - به همین جهت
این کتاب نه
فقط یک کتاب تاریخ است بلکه تذکره مهم هم مه باشد و می توان گفت
که تذکره اولیاء، تاریخ صوفیه و تاریخ کشمیر هم است -

مشخصات نسخه خطی کتاب ”خوارق السالکین“:

ما تا حال حاضر فقط یک نسخه خطی از کتاب ”خوارق السالکین“
پیدا کردیم - آن نسخه در کتابخانه سازمان تحقیق و اشاعت حکومت
جامو و کشمیر (هند) تحت شماره ۲۳۰ نگهداری می شود - نسخه مانبرده
به حد زیاد کامل است و آغاز و اختتام نسخه سالم است - این نسخه
محتوی ۱۹۶ برگ می باشد - قطع این نسخه ۲۷*۱۶ سانتی میتر هست -
این نسخه به توسط مسؤلان کتابخانه مجلد شده است و رنگ جلد قرمز
هست - اولین برگ که آغاز این نسخه هست تزیین شده است و حاشیه گل
کاری دارد - اما در برگ های دیگری در حاشیه فقط خط ها قرمزی و
مشکی و طلایی کشیده شده اند - درون این خط ها متن نسخه نوشته
شده است - تمام نسخه یک دست به خط نستعلیق خوش با سیاهی
مشکی نوشته شده است - در متن وقتی که مؤلف اسم یک شاعر و نویسنده
را می آرد یا انتخاب از شعرش می آرد - التزام سیاهی قرمز دارد - تمام
نسخه روی کاغذ کشمیری استنساخ شده است هر برگ دارای ۱۷ سطر
بی باشد - نسخه کرم خورده یا بوسیده نیست - آغاز این نسخه از حمد
بای تعالی این طور می باشد:

”شکر مر حضرت و اهب العطیات او تعالی و تقدس که عطایای
بی پایان نیست شکر الای او در خیر امکان نه اول نعمت وجود

هست --- " ۲ -

بعد از حمد باری تعالی، قطعه سرور کاینات صلی الله علیه و سلم می نویسد:

سید انبیاء و خیر ورا

شافع کل شی بروز جزا

آن مظهر نور لامکانه

و آن منبع فیض جاودانی

آن تخت نشین کشور علم

آن صدر نشین مسند حلم ۳ -

در باره چهار یاران پیغمبر اکرم صلی الله علیه و سلم هم می فرماید که هر چهار

یاران بزرگوار بی کنار است بنا بر آن مداح از اوایی آن بعجز معترف

شده -

هر چار چراغ بزم عرفان

هر چار خدیو ملک ایمان ۴ -

بعد از حمد، نعت و مناجات در دربار خداوند عاجزی و دعا می کند:

"الهی از شیوه عشق گم کن تا در صفت عاشقان جا باشد -

الهی ذره نیستی عطا کن تا غواضی میکنم در بحر فنا -

الهی پرده غفلت از من دور کن بجان پذیرم فرمان امر ترا -

الهی در رشته محبت مرا به پیچ تا در راه عشقت شوم شیدا -

الهی نقاب ظلمت از چشم بردار تا نور عرفانت شوم - رهنما -

الهی دیوانگی مرا عطا کن تا از تعلقات دنیا کردم جدا -

الهی توبه مرا قبول کن تا از عفت شوم - " ۵ -

احمد ابن صبور در کتاب خود این طور ذکر کرده است که من خادم

حضرت خواجه محمد هاشم کشمیری است و می نویسد:

"خواجه محمد هاشم که مرشد این خاکسار بود" ۶ -

سپس در باره بزرگان دین که به کشمیر در آمدند و چند بیت در وصف

حضرت بابا بلبل قدس اللہ سرہ می سراید:

شاه بلبل ماہ اوج کاملان

مانده حیران از صفاتش واصفان ۷۔

همان طور در اختتام نسخه در باره طومان شاه می فرماید۔

”طومان شاه بلکل از جسم فانی پنجر نیست۔ ارادت او در طریقت معلوم

نشد۔ عم خود در جنگل موضع صوفی پوره پرگنه کهاور پاره بسر برد۔ در

باب تاریخ وفات ایشان کعبه شد“

اختتام: رفت طومان شاه از دنیای فانی خود برون

زد قلم سال وصالش ”شاه مجذوبان“ ۸۔

حواله جات:

۱۔ خوارق السالکین، از ملا احمد ابن عبدا لصبور کشمیری،

نسخه خطی مرکزی تحقیق و اشاعت علامه اقبال

کاتبیری، شماره ۲۳۰، ص ۲۱

۲۔ همان مآخذ، ص ۱۔

۳۔ همان مآخذ، ص ۲۔

۴۔ همان مآخذ، ص ۲۔

۵۔ همان مآخذ، ص ۳۔

۶۔ همان مآخذ، ص ۱۹۶

۷۔ همان مآخذ، ص ۳

۸۔ همان مآخذ، ص ۱۹۶

